

PARTEA III

STRUCTURI INSTITUȚIONALE

Klaus Fabritius
(Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale)

STRUCTURI ALE MODELULUI ROMÂNESC DE REZOLVARE A PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR DIN ROMÂNIA

Sunt structuri menite a rezolva, în funcție de specificitățile fiecărui grup etnic, problemele cu care acestea se confruntă și a facilita participarea lor la viața social-politică și economică a țării.

Încă de la început trebuie afirmat faptul că în România există structuri bine delimitate în prezent, referitor la această problematică, și anume una neguvernamentală, extrem de puternică, o alta guvernamentală și, bineînțeles, o reprezentare în corpul legislativ. Toate acestea sunt structuri menite a rezolva, în funcție de specificitățile fiecărui grup etnic, problemele cu care acestea se confruntă și a facilita participarea lor la viața social-politică și economică a țării.

Structura neguvernamentală este cea mai importantă în rezolvarea problemelor minorităților naționale. Încă din ultimele zile ale lunii decembrie 1989, două minorități naționale, și anume cea maghiară și germană, au profitat de dreptul la liberă asociere și au înființat UDMR-ul, respectiv Forumul Democrat al Germanilor din România. Acest proces de formare a organizațiilor a dat un impuls și celorlalte minorități naționale. Putem astfel constata că în primul an, în 1990, aproape toate au constituit organizații sau asociații pentru rezolvarea problemelor lor. Procesul mai sus amintit s-a încheiat în septembrie 1992, când toate cele 18 minorități naționale din România își constituieră astfel de organisme. Desigur, în cadrul acestui proces au existat căi și modalități diferite, unele minorități fiind reprezentate printr-o singură organizație, în vreme ce altele au dat naștere mai multor forme organizatorice, evident, neexistând vreo regulă. Totodată, nu putem afirma că s-a impus un model mai bun sau altul mai rău. Știm, de pildă, că în special românii au foarte multe organizații, iar acest lucru reiese și din munca specifică cu care această minoritate are de a face.

S-a constatat apoi că minoritățile naționale nu se cunosc nici între ele foarte bine și că, bineînțeles, este practic și eficient să stea la aceeași masă, pentru a-și prezenta, susține și împlini în comun dezideratele. Astfel, în 1993 s-a înființat pentru prima dată Consiliul pentru Minorități Naționale, un consiliu în care și-au trimis reprezentanți cele 17 organizații ale minorităților - vorbim de 17 organizații și de

18 minorități, întrucât cehii și slovacii au un organism comun. În acest consiliu era reprezentată atât partea neguvernamentală, respectiv organizațiile, cât și cea guvernamentală, cu reprezentanți din diferite ministere care au avut legături cu minorități naționale. Un punct de cotitură a fost însă anul 1996, în urma alegerilor, când minoritatea maghiară a preluat responsabilitatea guvernării. În acest context, în ianuarie 1997 s-a înființat Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, realizându-se o separare a structurii guvernamentale de cea neguvernamentală. Consiliul Minorităților Naționale a rămas ca o structură stabilă și puternică neguvernamentală, cu rol consultativ în cadrul Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale. Este, să spunem, un miniparlament pentru minoritățile naționale, rămânând totodată și structura guvernamentală, Departamentul, cel care funcționează de aproape patru ani. Iar despre realizările acestuia din urmă, dl. ministru Eckstein-Kovács a prezentat mult mai multe aspecte.

Nu s-a rămas însă doar la această structură, ci s-a înființat nu de mult și Comitetul Interministerial pentru Minorități Naționale, un organism extrem de important, în care toate ministerele care au legătură cu minoritățile naționale au trimis un reprezentant la nivel de secretar de stat sau la nivel de director general din ministere. Acest comitet interministerial este condus de către ministrul delegat pe lângă primul ministru pentru minorități naționale, iar în cadrul lui există și câteva subcomisii specializate. Avem astfel subcomisia interministerială pentru romi, o subcomisie extrem de importantă, care lucrează în strânsă legătură cu Grupul de Lucru al Asociației Romilor (GLAR). Acest lucru este necesar deoarece romii sunt grupați în mai multe organizații și nu numai sub forma partidei romilor, care este reprezentanta acestei minorități în Consiliul Minorităților Naționale. De asemenea, recent s-a mai înființat încă o subcomisie în cadrul comitetului, Subcomisia pentru Delta, în cadrul căreia se caută soluții și resurse - pe baza unor proiecte viabile - pentru rezolvarea problemelor specifice din Delta Dunării, cunoscut fiind faptul că în această zonă trăiesc foarte multe minorități naționale.

În cadrul Parlamentului României există trei grupuri, și anume: două ale UDMR-ului, din Senat și Camera Deputaților, care au luat naștere prin intrarea în mod obișnuit în structura Parlamentului, pe baza votului direct al susținătorilor acestui partid; un altul, grupul parlamentar din Camera Deputaților al minorităților naționale, altele decât minoritatea maghiară. Este grupul parlamentar al minorităților mici, intrat în acest for printr-o discriminare pozitivă, pe baza prevederilor din legea electorală, conform căreia organizațiile își pot trimite în Parlament un deputat fără să țină cont de clauza procentuală, cu alte cuvinte sunt scutiți de împlinirea pragului minim pentru a avea un reprezentant. Pentru ca un reprezentant al unei minorități să intre în parlament, trebuie să întrunească 5% din numărul voturilor necesare unui reprezentant obișnuit. În felul acesta, aproape toate minoritățile naționale au putut să aibă un parlamentar în Camera Deputaților, mai

puțin Uniunea Democratică a Croaților, care nu a reușit să atingă numărul minim de voturi necesare pentru un parlamentar.

Acestea sunt structurile de bază ale reprezentării minorităților etnice, menite a facilita nu numai comunicarea dintre minoritari și majoritari, dar și de a oferi pârghiile eficiente în exprimarea și rezolvarea problemelor specifice fiecărui grup.

Dan Oprescu
(DPMN- Oficiul Național pentru Romi)

POLITICI PUBLICE PENTRU MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN ROMÂNIA (1996-1998)*

De la o "cultură" a revendicărilor unilaterale și a conflictului, va trebui să trecem la una a negocierilor și a compromisului; dar pentru aceasta este mai întâi nevoie să ne clarificăm opțiunile, să ne delimităm interesele generale și cele specifice.

1. DESPRE POLITICA GENERALĂ FAȚĂ DE MINORITĂȚILE NAȚIONALE

Până la alegerile din noiembrie 1996, politica feluritelor guvernări iliesciene a fost una dictată de realitățile electorale, precum și de aritmetica jocului parlamentar. În genere, această politică poate fi caracterizată prin câteva trăsături importante: (a) anexarea organizațiilor minorităților naționale, altele decât cele aparținând maghiarilor, la politica guvernamentală; (b) acordarea de privilegii acestor organizații, îndeosebi prin legea electorală (dar nu numai), pentru a asigura guvernanților o anumită imagine în afara țării; (c) concentrarea criticii doar asupra UDMR-ului, învinuită de tendințe, atitudini și chiar acțiuni antiromânești.

Principala părghie în realizarea acestei politici a reprezentat-o o anumită prevedere din Legea electorală (Legea 68 din 15 Iunie 1992, art. 4), prin care ONG-urile minorităților naționale pot participa la alegeri și pot trimite un reprezentant în Camera Deputaților a Parlamentului României dacă vor putea aduna cel puțin 5% din media voturilor de care au nevoie reprezentanții partidelor politice. ONG-urile minorităților naționale sunt formate potrivit prevederilor Legii 21 din 1924 (cu excepția Confederației Comunităților Evreiești, care este înregistrată conform Legii cultelor). Principiul după care se desfășoară alegerile este, bineînțeles, câștigătorul ia tot, ceea ce asigură un control "de sus" atât asupra liderilor organizațiilor câștigătoare, cât și asupra celor ce au rămas afară, în frigul postelectoral; spre a instituționaliza acest control, s-a creat, în aprilie 1993, Consiliul pentru Minoritățile Naționale (CptMN), din care făceau parte reprezentanții organizațiilor minorităților naționale reprezentate în Parlament. Sesizând scopurile nu foarte bine ascunse ale CptMN, UDMR s-a retras imediat de la lucrările acestuia. Cu alte cuvinte, și din acest punct de vedere politica guvernamentală a fost încununată de succes. Cele aproxi-

* Aceste rânduri nu angajează în nici un fel Guvernul României sau Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, ci reprezintă numai și numai pe semnatarul lor.

mativ 15 voturi ale minorităților naționale (altele decât maghiarii) au fost practic cumpărate prin subsidii de la buget, precum și prin "acțiuni" plătite tot de la buget - și desfășurate de preferință peste hotare.

Subsidiile - veritabile "pensii alimentare" necondiționate - au fost destinate întăririi organizatorice a "câștigătorilor", în sensul asigurării unor dotări așa-zis minime (uneori, aceasta însemna cumpărarea unui automobil Cielo, în locul Daciei inițiale), precum și a susținerii costurilor de apariție a ziarelor și revistelor organizațiilor respective. Această presă a minorităților naționale din România, nefiind supusă deloc regulilor concurențiale ale pieței, are, în genere, un caracter tern și mai mult decât parohial, reprezentând însă un important element de propagandă electorală pentru: (a) conducerile respectivelor organizații - conduceri dominate, cu foarte rare excepții, de persoane în vârstă și foarte în vârstă - și (b) organizația "câștigătoare", care va căuta cu regularitate să fagociteze sau să sugrume organizațiile potențial concurente. Un însemnat element de "cointeresare" a liderilor organizațiilor minorităților naționale reprezentate în CptMN l-a constituit și participarea la "acțiuni" cu caracter preponderent turistic, mai ales în străinătate; au existat, de pildă, excursii de "documentare" în SUA cu avionul, care a făcut o escală de câteva zile la Beijing ș.a.m.d. Așa-numitele "programe", pentru care se încasau alți bani, la fel de frumoși, erau în principiu festivaluri mai mult sau mai puțin folclorice, însoțite de chiolhanuri.

Alegerile din noiembrie 1996 au adus la putere o coaliție foarte amestecată, din care făcea parte și UDMR. Două au fost motivele principale pentru care UDMR a fost admisă să facă parte din coaliția guvernamentală: (a) convingerea partenerilor că, prin participarea la guvernare, UDMR va fi castrată din punct de vedere politic, iar ascuțitul critic al UDMR va deveni ne semnificativ, și (b) faptul că includerea reprezentanților UDMR în guvernul României "dă bine" în străinătate. Dimpotrivă, UDMR a crezut că prin participarea la coaliția guvernamentală își va putea impune agenda, va reuși să materializeze scopurile corporatiste ale comunității maghiare din România; a doua jumătate a anului 1997 va dovedi că toate socotelile menționate mai sus au fost greșite.

Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN) a fost înființat în primăvara anului 1997 din următoarele cauze: (a) UDMR dorea să aibă un instrument guvernamental, condus de un ministru delegat pe lângă primul ministru (cu statut de membru plin al Cabinetului), pentru a constitui vârful de lance în vederea prefacerilor dorite pentru minoritatea maghiară; (b) ceilalți membri ai coaliției de guvernământ doreau să acorde UDMR un post de ministru - conform "algoritmului" -, dar pe o poziție cât mai minoră (celălalt ministru UDMR va fi la Turism, apoi, din 1998, la Sănătate); (c) întregul guvern era convins că prezența unui aproape Minister al Minorităților Naționale, condus de un ministru membru al UDMR, nu poate decât să îmbunătățească și mai mult imaginea României în Occident. Se poate lesne observa divergența intereselor UDMR, pe de o parte, și CD-PD, pe de alta.

În același timp, a fost menținută și structura esențialmente clientelară a CptMN (rebotezat Consiliul Minorităților Naționale - CMN), care nu a privit niciodată DPMN altfel decât ca pe o slugă, ca pe un fel de secretariat al CMN, având menirea să asigure primirea la timp a "pensiilor alimentare", mărite an de an. Așa se face că presa minorităților naționale este la fel de plicticoasă ca și până în 1996, acțiunile - la fel, chiolhanurile - așisderea; mai mult încă, filosofia truțeristică a excursiilor în străinătate pare să fi avut până la urmă câștig de cauză (numai pentru 1998, cf. deplasările în corpore în Grecia, Ungaria sau Franța). Să fie limpede: n-am nimic împotriva deplasărilor în străinătate; dimpotrivă. Dar asemenea deplasări trebuie să facă parte dintr-un proiect sau program, la finele căruia să se poată face o evaluare a eficienței "excursiilor".

2.POLITICA FAȚĂ DE MINORITATEA MAGHIARĂ

Încă înainte de noiembrie 1996 a avut loc semnarea (la Timișoara, 16 septembrie 1996) și ratificarea tratatului bilateral dintre România și Ungaria, tratat ce include, printre anexele sale, și Recomandarea 1201 a Consiliului Europei. După alegeri, odată cu semnarea protocoalelor coaliției, se părea că România nu va mai avea probleme (de substanță sau de imagine) în legătură cu minoritatea maghiară; în definitiv, UDMR era la putere, chiar dacă în calitate de mai mărunț partener în cadrul coaliției guvernamentale. Atâta vreme cât a durat semi-isteria speranțelor nesăbuite de integrare în NATO (prima parte a guvernării Ciorbea), toată lumea a fost mulțumită, mai cu seamă că UDMR a acceptat să păstreze o discreție mediatică ce friza invizibilitatea. În prima parte a anului 1997, prin intermediul DPMN, UDMR a putut să obțină două mari succese: (a) Ordonanța de urgență nr. 22/1997, privind modificarea Legii 69 din 1991 cu privire la administrația publică locală, și (b) Ordonanța de urgență nr. 36/1997 privind modificarea Legii 84/1995 a învățământului. În esență, cea dintâi se referă la plăcuțele bilingve, plus folosirea limbii materne în administrația publică, iar cea de-a doua dădea lumină verde înființării unei universități de stat cu predare în limba maghiară.

Odată cu alegerile din noiembrie 1996, revendicările minorității maghiare, exprimate prin UDMR, aveau un pronunțat caracter simbolic, în măsura în care nici plăcuțele bilingve, nici chiar universitatea nu reprezintă, după părerea mea, chestiuni de viață și de moarte pentru ungurii din România (scriind acestea, mă aștept să fiu aspru criticat). În definitiv, poate că universitatea maghiară deja există, la Cluj, doar că statutul ei nu este recunoscut ca atare. Pentru România, este limpede că problema încă a unei universități, fie și pe ungurește, este o chestiune cu totul secundară, care nu aduce în nici un fel atingere, nici în rău, nici în bine, reformelor pe care țara trebuie să le întreprindă spre a se desprinde de trecutul comunist.

În UDMR se pot distinge mai multe tendințe politice și economice, dintre care cele mai importante par să fie două: cea "liberală", conciliatoare și minimalistă, care

propune participarea UDMR la guvernul de la București pentru a obține astfel satisfacerea revendicărilor minorității maghiare (reprezentanți: Béla Markó, György Frunda sau György Tokay), și tendința impropriu numită "radicală", ce preferă mai degrabă modelul spaniol (catalan etc), preconizând neparticiparea la guvernul central, dar asigurarea sprijinului deputaților și senatorilor UDMR în Parlament, față de orice guvernare, în schimbul autoconducerii locale, în zonele în care minoritatea maghiară din România este demografic majoritară (de fapt, aceasta înseamnă doar zona județelor Covasna și Harghita). "Liberalii" refuză, cu alte cuvinte, regionalizarea și provincializarea (în ambele sensuri ale acestui ultim cuvânt) politicii UDMR, propunând în schimb transformarea acestui partid într-o forță politică națională, la scara întregii țări. Până acum, "liberalii" au avut câștig de cauză și personal cred că ei au dreptate în principiu; o asemenea abordare nu pare să ia foarte serios în calcul nerespectarea de către aliați (CD și PD) a angajamentelor semnate înainte de formarea primului guvern Ciorbea. "Aliații" nu au sperat decât că, prin venirea UDMR la guvernare, această formațiune politică va ține în frâu consistenta minoritate maghiară din România, iar străinătatea ne va felicita pentru "rezolvarea exemplară" a problemei naționale, pentru "modelul românesc" de protecție a minorităților.

N-a fost să fie așa. Relativ repede, membrii marcantă ai CD-PD (precum și reprezentanți ai noii Opoziții) "s-au demască" în calitate de naționaliști, mai mult sau mai puțin șovini; situația de la Odorheiu Secuiesc s-a agravat până aproape de deteriorare și datorită faptului că anumiți membrii proeminenți ai PNȚCD și ai guvernului au avut comportamente resimțite de mulți drept provocatoare la adresa populației locale și a UDMR. Dar marea încercare a solidității coaliției a venit atunci când s-a încercat trecerea prin Parlament a modificărilor la Legea învățământului; piatra de poticnire a constituit-o, bineînțeles, universitatea în limba maghiară.

Pe de o parte, ungurii din România au dat dovada de o exemplară capacitate de organizare și mobilizare, reușind în două săptămâni să strângă 500 de mii de semnături pe o petiție/referendum prin care se cerea înființarea acestei universități; pe de altă parte, clasa politică românească (opoziția și puterea, deopotrivă) nu a știut să reacționeze într-o manieră rațională și generoasă la o asemenea solicitare (după părerea mea, perfect îndreptățită). S-a preferat utilizarea mecanică a pârgurilor democrației parlamentare pentru a ne face de rușine, în țară și în străinătate. Încă o dată, oamenii politici români au pornit prematur la vânatoare de voturi - la fel cum vor fi făcut și atunci când au respins aproape în unanimitate (excepția: reprezentanții UDMR, care s-au dovedit a fi cei mai apropiați de standardele Europei celei adevărate...) decriminalizarea relațiilor sexuale consensuale între persoane adulte și de același sex, spre nespusa mirare a Occidentului. S-a dovedit, încă o dată - dacă mai era nevoie - că la noi majoritatea clasei politice (reflectând majoritatea opiniei publice) gândește și acționează încă în termenii unor ideologii revoluționare, a căror origine trebuie căutată prin secolul al XIX-lea.

Prin jocul multiplu al ordonanțelor guvernamentale s-a ajuns, spre sfârșitul anului 1998, la o aburire, se pare satisfăcătoare pentru toată lumea, a chestiunii de principiu privind înființarea unei universități bilingve maghiaro-germană (cf., spre amuzament aproape, textele următoare: HG 378/1998, HG 678/1998 și HG 759/1998). Adevărul este că întreaga "dezbateră" referitoare la universitatea în limba maghiară a blocat practic vreme de un an de zile activitatea ministrului György Tokay, aflat sub puternică presiune din partea UDMR (dar și a presei de factură naționalistă sau/și cripto-naționalistă). Mai toată lumea îl învinovățește pe ministrul Tokay că nu se mai ocupă decât de "ungurii lui", în vreme ce la ședințele conducerii UDMR același György Tokay era acuzat că ar fi transformat DPMN într-un "minister al romilor". Cu siguranță, nu toată lumea poate fi mulțumită în același timp.

Cu toate acestea, DPMN a reușit să finalizeze, prin hotărâri de guvern, mai multe acte ce reglementează restituirea unor bunuri ce au fost ale comunităților cetățenilor aparținând minorităților naționale din România. De asemenea, DPMN a propus mai multe proiecte de legi care, actualmente, se află pe masa guvernului sau/și a Parlamentului, cum ar fi: Legea privind minoritățile naționale (în treacăt fie spus, ne aflăm astăzi încă sub incidența Statutului Minorităților Naționale - Decretul-Lege nr. 86/6 februarie 1945, deși Declarația FSN din 6 ianuarie 1990 proclama, la articolul 3: "Elaborarea și adoptarea Legii minorităților naționale, care să concentreze prevederile Constituției. Legea urmează să fie adoptată de parlament cel târziu la 6 luni după intrarea în vigoare a noii Constituții"); Legea privind eliminarea tuturor formelor de discriminare pe bază de rasă, naționalitate, limbă sau origine etnică; Legea privind restituirea bunurilor imobile și a celor mobile aferente lor care au fost în proprietatea comunităților, a cetățenilor aparținând minorităților naționale; Legea privind ratificarea Chartei europene a limbilor regionale sau minoritare; Legea cultelor (aceasta din urmă în colaborare cu Secretariatul de Stat pentru Culte) ș.a.

3. CĂTRE O POLITICĂ FAȚĂ DE ROMI

Realitatea este că în România există, după părerea mea, doar două minorități naționale cu probleme specifice și majore: maghiarii și romii. Toate celelalte minorități naționale (armenii, evreii, croații, grecii, bulgarii, polonezii, italienii, albanezii, turcii etc) au însemnate probleme de rezolvat în ceea ce privește păstrarea tezaurului lor cultural, precum și în alte domenii; în același timp, aceste comunități au, în genere, resursele necesare pentru a-și asigura satisfacerea intereselor corporative (sau au acces la surse de finanțare în măsură să contribuie la îndeplinirea acestor deziderate). Mi-aș permite chiar să afirm că maghiarii știu să aibă foarte bine grijă de comunitățile lor, iar situația de după noiembrie 1996 îi avantajează în mod vădit - fără să spun, desigur, că le este și ușor să facă aceasta. Experiența anilor de după decembrie 1989 arată că ungerii de la noi au remarcabile resurse (politice și

umane, în primul rând) pentru a-și face auzit glasul și pentru a obține satisfacerea principalelor revendicări ale comunităților maghiare din România.

Dimpotrivă, situația romilor este mult mai serioasă, problemele (organizatorice, sociale, educaționale, sanitar-medicale, ocupaționale, culturale etc) cu care se confruntă actualmente comunitățile de romi din România impun măsuri hotărâte și rapide pentru îmbunătățirea semnificativă a condiției celor mai mulți din cetățenii noștri de etnie roma. Departe de a fi doar o chestiune de "integrare socială", problematica romilor din România este extrem de complexă, după cum extrem de complexă este și situația lor; specificul populației de romi de la noi constând într-un înalt grad de stratificare, în paralel cu un avansat grad de asimilare în masa populației majoritare (fie ea românească sau ungurească și, deasemenea turcească în Dobrogea). Acestei realități îi corespunde în plan organizatoric o mare varietate de forme, unele cu caracter tradițional, altele inspirate din dezvoltări recente. Nu cred că actualmente este posibilă "unirea" sau "unitatea" organizatorică a romilor din România; mai mult încă, nici nu socotesc o asemenea "unire" drept ceva de dorit.

Pe drept cuvânt, pot exclama împreună cu cronicarul: "să sparie gândul!" - și "să sparie" întâi pentru că nu știm cu ce avem de-a face, nici măcar în ceea ce privește numărul romilor. Dar nu știm nici cum să se stabilească prioritățile după care s-ar cuveni să întreprindem, la nivel național, un program de ameliorare și îmbunătățire a situației celor mai multe comunități de romi din România. De asemenea, este încă un mister nedezlegat cine trebuie să se apuce de această treabă și cu ce bani.

Din decembrie 1997, la solicitarea ministrului György Tokay, am preluat funcția de șef al Oficiului Național pentru Romi (ONR) din cadrul DPMN; și am acceptat această provocare pentru că mi se părea (după experiența de la Fundația Soros, unde coordonasem, printre altele, și Programul Roma, de 500 de mii de US\$ numai în 1997) că ar fi un fel de "misiune imposibilă", dată fiind puținătatea resurselor guvernului (de pildă, până în clipa de azi, ceea ce pompos se numește ONR are doar doi salariați: Dan Oprescu și Iulius Rostaș). M-am înhămat în această muncă nu din pricina avantajelor materiale - leafa e, după buget... - și nici pentru că mi-aș fi făcut oarece iluzii deșarte cu privire la existența anumitor avantaje morale (recunoștință etc); am făcut-o pentru că realmente cred cu toată convingerea că trebuie întreprins ceva pentru romii din România, iar faptul că până în decembrie 1997 nu se petrecuse mai nimic la ONR m-a pus, cum s-ar zice, la ambiție. A fost nevoie de o persoană "neutră", și cred că m-am învrednicit să fiu astfel; n-am fost și nu sunt "omul" nimănui, nici al UDMR, nici al partidei romilor - pur și simplu sunt Dan Oprescu.

Aveam convingerea (pe care o împărtășesc și astăzi, întru totul) că problematica minorităților naționale este esențialmente o chestiune ce ține de societatea civilă, iar Statul sau guvernul nu trebuie decât să aibă un rol general-regulator, prin promovarea unei legislații care să permită societății civile să se dezvolte și să aibă grijă

de ea însăși. În România, problema e însă aceea că societatea civilă este slabă și, cu excepțiile de rigoare, imatură, iar cadrul legislativ este defectuos (de regulă, înăbușă inițiativele societății civile, prin atotputernicia presupusă a centralismului statal). Exemplul UDMR și, în genere, cel al ungarilor din România, dovedește însă că și un asemenea cadru defectuos poate fi folosit pentru afirmarea intereselor fundamentale ale unei anumite minorități naționale cu condiția ca acea minoritate să se organizeze în structuri ale societății civile capabile să negocieze cu statul ultracentralizat. Desigur, ceea ce este posibil pentru unguri nu este posibil pentru romi, din multe și felurite pricini. Când ungurii au vrut universitate în limba maghiară, au reușit să strângă în două săptămâni 500 de mii de semnături; când un senator extremist a propus astă vară internarea "țiganilor" în lagăre de muncă, nu s-a reușit decât strângerea a vreo 300 de semnături de protest din partea romilor. UDMR are în Parlamentul României 24 de deputați și 11 senatori; romii nu au decât un deputat, pe Mădălin Voicu. Și așa mai departe.

La 20 februarie 1998, la o manifestare a romilor, președintele Emil Constantinescu a promis că, în termen de "două săptămâni", va avea la Cotroceni un consilier pentru problemele romilor; din pricina luptelor ce s-au iscat între diferitele organizații ale romilor, precum și între proeminenți lideri romi, nici până astăzi un asemenea consilier (al cărui rol ar fi fost mai mult simbolic, după părerea mea) nu există. Din această întâmplare eu unul am învățat minte ceva: acea mișcare care trebuie începută nu va trebui să depindă inițial nici de liderii romilor, nici de clasa politică românească.

În aprilie 1998, împreună cu un consultant străin (Kristian Sorensen) și după o lună de zile de muncă îndrăcită, am elaborat schița unui program PHARE de 2 milioane de ECU, program prevăzut a se întinde pe durata anilor 1999-2000. Este vorba de un program de sprijinire a guvernului României și a DPMN pentru a putea produce, până în anul 2000, o strategie națională pentru îmbunătățirea substanțială a situației romilor. Este evident faptul că suma de 2 milioane de ECU este absolut insuficientă pentru rezolvarea marilor și dificilelor probleme cu care se confruntă multe comunități de romi din România; în același timp, această sumă nu e destinată romilor ca atare, ci guvernului României, pentru a fi în stare să elaboreze strategia națională și apoi, pe baza ei, să promoveze proiecte vizându-i pe romi (în domeniul sănătății, educației, calificării și ocupării forței de muncă etc). În cadrul programului PHARE pentru romi, aproximativ 1 milion de ECU vor fi destinați finanțării unor proiecte-pilot (selecționate pe bază de concurs public), iar apoi se va face evaluarea lor și, în măsura în care proiectele-pilot s-au dovedit de succes, se va trece la generalizarea lor pe o bază regională sau chiar națională.

În virtutea condițiilor impuse de acest program PHARE, guvernul României a înființat, în august 1998, Comitetul Interministerial pentru Minoritățile Naționale (CIMN), din care fac parte 17 ministere și departamente ale guvernului; practic, avem

de-a face cu reprezentarea întregului guvern. De asemenea, în cadrul CIMN a luat ființă Sub-comisia Interministerială pentru Romi (SIR), prezidată de șeful ONR. Ședințele CIMN au arătat că nu există o singură viziune în ceea ce privește poziția ce este de adoptat referitor la minoritățile naționale în genere și la romi în particular. De pildă, Externele, Protecția Copilului și Agricultură au, în mod vădit, o atitudine mult mai conservatoare, în vreme ce Internele, Cultura și Educația sunt cele mai deschise în căutarea unor soluții viabile. Se mai poate remarca și faptul că poziția ministerelor diferă și în funcție de minoritatea națională despre care este vorba: față de romi, să spunem, conducerea Ministerului Educației Naționale are o atitudine extrem de promițătoare, în primul rând prin demararea mai multor programe de acțiune afirmativă; pe de altă parte, aceeași conducere a MEN se opune din răspuțeri înființării unei universități de stat cu limba de predare maghiară. Tratarea diferențiată a minorităților naționale are o oarecare tradiție la noi, după principiul "pentru unii mumă, pentru alții ciumă" (vezi cazul lui Mihail Kogălniceanu, care a militat pentru eliberarea și emanciparea "robilor țigani", opunându-se în același timp oricăror tentative, interne și externe, ca evreei să primească drepturi cetățenești).

Ceea ce reprezintă originalitatea absolută a abordării din țara noastră este parteneriatul activ, direct, al elementelor guvernamentale cu societatea civilă, îndeosebi cu organizațiile și asociațiile romilor. Anul 1999 a înregistrat mai multe reuniuni ale asociațiilor romilor din România (la Mangalia, Predeal, Sibiu, București etc), unde s-au stabilit principiile parteneriatului cu guvernul, parteneriat consfințit de Protocolul dintre GLAR (Grupul de Lucru al Asociațiilor Romilor) și DPMN din 3 mai 1999. Potrivit acestuia, experții delegați de GLAR fac parte integrantă din sub-comisia interministerială pentru romi, la paritate cu reprezentanții diferitelor ministere și având aceleași drepturi cu aceștia din urmă.

Până acum, există atât dificultăți majore în calea funcționării CIMN și SIR, cât și semne foarte încurajatoare. Iar cel mai încurajator lucru este însăși existența CIMN și a SIR.

Dar în România nu se câștigă voturi susținând cauza minorităților (fie ele naționale, profesionale sau sexuale), iar clasa politică de la noi a știut, din păcate, să facă în repetate rânduri dovada ușurinței cu care este dispusă să derapeze înspre naționalism și izolaționism. Comisia Europeană de la Bruxelles ne-a atras atenția, în rapoartele sale anuale, că problema romilor este o condiție politică pentru aderarea țării noastre la structurile occidentale (alături de întărirea statului de drept); am speranța că semnalele de alarmă ale străinătății (organisme guvernamentale internaționale, presa, ONG-uri etc) vor fi luate foarte serios în seamă de oamenii noștri politici. Trebuie însă să recunoșc faptul că actualul nivel de mobilizare a societății românești (atât a celei politice, cât și a celei civile) nu îndreptățește o atitudine euforică în privința minorităților naționale în genere, și nici - mai ales - în privința condiției pe termen scurt a comunităților de romi.

Există încă prea puține elemente ale societății civile dispuse să-și asume riscurile avangardei, îndeosebi în ceea ce-i privește pe romi. Puținătății "făcătorilor" îi corespunde puținătatea finanțatorilor. Sunt, desigur, și excepții remarcabile (cum ar fi Liga Pro Europa sau APDOR-CH), dar ele stau în principal în dedicația și activismul unor oameni cu totul deosebiți, ca Smaranda Enache sau Gabriel Andreescu. Recent, au început să se facă simțite și eforturile altor ONG-uri, precum "Project on Ethnic Relations" (director: Dan Pavel) sau "Freedom House Foundation" (directoare: Cristina Guseth). Referitor la Fundația Minoritas de la Cluj, prefer deocamdată să-mi amân judecata, până când transparența acțiunilor ei va deveni convingătoare (încă nu știu cine face parte din board-ul fundației, cum se numește directorul executiv sau directorul financiar, unde își are sediul, de ce buget dispune, ce procent din buget e alocat cheltuielilor administrative etc). Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC) pare să fi intrat, din păcate, într-o anumită nesiguranță și chiar derivă, de când a plecat Karen Fogg de la postul ei, de la Delegația Comisiei Europene; n-ar fi trebui să fie așa.

Cât privește ONG-urile aparținând minorităților naționale, inclusiv cele ale romilor, cred că vor trebui să depășească actualul dependency syndrom față de sursele de finanțare (între care se prenumără și guvernul). Să facă proiecte și programe, și vor primi bani, inclusiv de la buget: dacă nu... Sunt sătul de atâtea seminarii, colocvii și mese rotunde; vreau să văd la ce au folosit toate aceste acțiuni din 1990 încoace. În teorie, ele trebuiau să slujească la formarea de "activiști", care să lucreze în cadrul comunităților respective. Unde sunt acei "activiști"? Unde sunt toți banii cheltuiți pentru formarea lor?

Destule sunt de făcut și la guvern pentru ca protecția minorităților naționale (și a romilor îndeosebi) să depășească impasul actual - impas determinat, pe de o parte, de lipsa voinței politice, iar pe de alta de lipsa resurselor materiale și umane avute la dispoziție de DPMN. Insuficiența fondurilor financiare reprezintă numai un element - nu cel mai important, după părerea mea - de natură să aducă prejudicii unui viitor model românesc în sectorul minorităților naționale. Nici lipsa unor dotări minime (birouri, calculatoare, scaune ergonomice etc) nu mi se pare decisivă; adevărata și marea problemă o constituie lipsa oamenilor bine pregătiți în domeniu. Câtă vreme DPMN va avea doar 27 de salariați, câtă vreme vor exista numai trei calculatoare decente (doar două cu e-mail) și un singur fax, câtă vreme conectarea la Internet va fi doar un vis frumos - tare mi-e teamă că nu vom putea face prea mult. Dacă nu vom investi în oameni (cursuri de limbi străine, de mînuire a calculatorului, de conflict prevention, conflict management și conflict resolution ș.a.m.d.), nu vom putea depăși stadiul improvizăției și al pompierismului; desigur, accentul va trebui să cadă pe prevenire, iar nu pe stingerea eventualelor conflicte cu caracter interetnic. DPMN și ONR nu sunt și nu trebuie să fie *hot-lines*, ci să asigure prezența cadrului instituțional și legislativ pentru ca autoritățile locale și comunitățile locale să-și poată

rezolva singure problemele. De pildă, problemele romilor nu sunt doar probleme ale romilor, ci sunt probleme ale întregii comunități, ale noastre, ale tuturor.

De la o "cultură" a revendicărilor unilaterale și a conflictului, va trebui să trecem la una a negocierilor și a compromisului; dar pentru aceasta este mai întâi nevoie să ne clarificăm opțiunile, să ne delimităm interesele generale și cele specifice. Pe scurt, sunt optimist.

Varujan Pambuccian
(Consiliul pentru Minoritățile Naționale)

CONSTRUCȚIILE INSTITUȚIONALE ALE MODELULUI ROMÂNESC

Minoritățile bine protejate pot deveni cei mai activi factori economici ai progresului într-o țară precum România, pentru că ele știu că riscurile sărăciei sunt mult mai mari pentru ele.

Deși încep prin a vă spune un lucru foarte simplu, totuși are o încărcătură foarte serioasă și care nu trebuie privită prin banalitatea expresiei: viața este foarte complexă, în ea regăsindu-se o parte reală și una imaginară. S-a vorbit mult despre globalizare, despre ceea ce ne unește, pentru că ea se bazează pe tehnologie iar aceasta întotdeauna captează energiile creatoare și interesul tuturor. S-a invocat de asemenea ceea ce ne separă, cum ar fi cultura, care prin iraționalitatea ei ne desparte și ne face diferiți unii față de alții. Nu putem să negăm sau să neglijăm nici unul din aceste două aspecte, care au existat de când e lumea, inclusiv globalizarea, și care vor exista probabil în eternitate. De aceea, cred că nu e bine să exagerăm nici una din aceste două laturi. Și cred că modelul românesc exact asta face.

Am să-mi permit să trec din nou foarte repede în revistă elementele pe care se bazează acest model românesc, pentru că e bine să fie cunoscut așa cum este. În primul rând el se întemeiază pe o construcție instituțională, pe care nu am întâlnit-o în alte țări. Este foarte diferită, există elemente din ea și în alte țări, dar aici regăsim reunite toate acestea la un loc. Un prim element al acestei construcții instituționale este Consiliul pentru Minoritățile Naționale, care reunește conducerile tuturor organizațiilor minorităților și în cadrul căruia se iau practic toate deciziile importante legate de acestea. Al doilea pilon este grupul parlamentar al minorităților naționale, ultima instanță care apără drepturile minorităților. Iar al treilea, care ține de o guvernare sau alta și a cărei configurație este în funcție de cine este la un moment dat la putere, este Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, care se ocupă de politica guvernamentală în domeniul minorităților. Din toate aceste pârgii, singura prin intermediul căreia ne putem expune punctele de vedere, unde putem insista pentru ceea ce ne interesează pe noi cu adevărat, este grupul parlamentar care, de foarte multe ori, nu face decât să aducă la cunoștință în Parlament voința Consiliului pentru Minoritățile Naționale.

Așadar, această construcție instituțională sprijinită pe cei trei piloni amintiți mai sus a asigurat, asigură și mi-e teamă că s-ar putea să nu mai asigure în viitor și - o să vă spun imediat de ce - stabilitatea etnică a acestei țări. Chiar dacă de obicei sunt optimist, vă voi spune că în fapt încep să fiu pesimist. Nu vreau să trec în revistă numărul foarte mare de legi pe care le-am inițiat și le-am susținut în Parlament pe tema minorităților. Însă nici până în momentul de față nu avem o lege a minorităților pentru că Ministerul de Justiție ne-a făcut poate cel mai mare deserviciu cu puțință în acești 10 ani, prin această lege a ONG-urilor, care pare pentru prima dată în mod real și fundamental să pună în pericol mecanismul de care vorbim. Practic, această nouă lege a ONG-urilor, care a apărut acum, dă posibilitatea oricăror trei persoane să înființeze o organizație intitulată „a minorităților naționale” și să promoveze o manipulare politică extrem de periculoasă în acest domeniu. De aceea, am convingerea că modelul acesta românesc este pus în foarte mare pericol. Totuși, modelul existent - cu toate imperfecțiunile subliniate și nemulțumirile mele personale - trebuie întărit, iar în această direcție am avut nenumărate discuții cu foarte multe organizații similare din alte țări.

Un exemplu al acestei funcționalități ar putea fi și Uniunea Armenilor din România, pentru că noi am făcut câțiva pași concreți în această direcție. Suntem deja la doi ani după semnarea unei înțelegeri cu Uniunea Armenilor din Ungaria, înțelegere care, într-un prim stadiu, a condus la apariția unei reviste comune a aceleiași minorități ce trăiește în două țări apropiate, înțelegere pe care încercăm s-o extindem la nivelul întregii diaspore armene din Europa. Cred că asemenea pași sunt foarte importanți și în direcția realizării unei mai mari stabilități în zonă. Și unii și alții, adică armenii din România și armenii din Ungaria, având suficientă influență la nivelul autorităților de stat și al mediilor economice din cele două țări, putem contribui în mod real la o asemenea formulă de înțelegere. Iar faptul că această inițiativă a pornit de la două țări care fac eforturi mari pentru a găsi modalități de protecție a minorităților, nu cred că este întâmplător. Și iată cum țări care încearcă să găsească modele bune în ceea ce privește protecția minorităților, reușesc prin intermediul acestor minorități să faciliteze eficiente formule de cooperare, oferind soluții dincolo de strictele aspecte etno-culturalo-economice.

Un alt exemplu este mecanismul care a făcut posibil miracolul de la Sibiu, prin faptul că primarul ales aparține unei minorități naționale, ceea ce constituie o dovadă că numeroși români au încredere în reprezentantul populației germane, chiar dacă acum aceasta are o pondere infimă. Este iarăși un semn, un rod al unui asemenea model, pe care trebuie să-l păstrăm cu orice preț, indiferent ce vor unele sau altele dintre forțele politice.

Cred de asemenea că un lucru foarte important pe care, dacă nu ești minoritar, nu ai cum să-l înțelegi, este succesul reformei economice în România. Pentru că dacă aceasta va eșua, primii loviți de reacția irațională a omului care trăiește prost vor fi

minoritarii. Din acest motiv, minoritățile bine protejate pot deveni cei mai activi factori economici ai progresului într-o țară precum România, pentru că ele știu că riscurile sărăciei sunt mult mai mari pentru ele. Lucrul acesta s-a întâmplat de prea multe ori în istorie ca să-l neglijăm și acum. De aceea, mai semnificativ decât orice s-a spus până acum pe tema modelului românesc de rezolvare a problemelor etnice ar fi împlinirea lui prin acele elemente care pot caracteriza într-adevăr un model cu profunde implicații economice, sociale și politice.

